

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

บึงบอระเพ็ด เป็นทะเลสาบน้ำจืดที่มีธรรมชาติสวยงามแปลกตา น่าสนใจ มีความหลากหลายของพืชพรรณ สรรพสัตว์และนกน้ำต่าง ๆ มีวิถีชีวิตชาวบ้านริมทะเลสาบที่น่าสนใจทั้งการประกอบอาชีพการประมงน้ำจืด การทำนา การถนอมอาหารแบบพื้นบ้านเป็นสินค้าจำหน่ายสถานที่ทางวัฒนธรรม ประเพณี ศิลปะพื้นบ้าน แต่ละชุมชนมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ร่วมมือกันทำกิจกรรมของหมู่บ้านเหล่านี้ เป็นวิถีชีวิตที่น่าศึกษาและเป็นสิ่งดึงดูดที่สำคัญต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สะท้อนทั้งเชิงสังคม และเชิงนิเวศได้เป็นอย่างดีโดยมีทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบอนุรักษ์ธรรมชาติและสามารถใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนซึ่งมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อปรับปรุงและพัฒนาพื้นที่บริเวณแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนการลดผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยวและการรบกวนถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ ในปัจจุบันบริเวณอุทยานนกน้ำ เป็นส่วนหนึ่งของบึงบอระเพ็ด มีการจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบศูนย์ศึกษาธรรมชาติโดยรวม อันได้แก่ การชมธรรมชาติในบรรยากาศที่สงบ การล่องเรือชมนกน้ำกลางบึงบอระเพ็ด การประกอบอาชีพประมงจับสัตว์น้ำ มาเพื่อจำหน่ายซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาในพื้นที่ตามมา เช่น ระหว่างการล่องเรือชมธรรมชาติ นักท่องเที่ยวมีการส่งเสียงร้องตะโกนเมื่อเห็นฝูงนกน้ำ ทั้งนี้ นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมบรรยากาศของธรรมชาติในอุทยานนกน้ำบึงบอระเพ็ด และชุมชนชุมชนริมบึงบอระเพ็ด มีความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ที่แตกต่างกันทำให้เกิดข้อขัดแย้ง เนื่องจากชุมชนมีวิถีชีวิตอยู่กับพื้นที่อาจเห็นการประกอบอาชีพที่เป็นอยู่เป็นสิ่งที่จำเป็นเหมาะสมด้วยเหตุที่ได้ใช้ประโยชน์มาเป็นเวลานาน ในปัจจุบัน จึงมีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่บึงบอระเพ็ดไปใช้ประโยชน์ต่าง ๆ

กรมป่าไม้ ได้ประกาศพื้นที่เป็น เขตห้ามล่าสัตว์ป่าบึงบอระเพ็ด ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2518 และจัดสร้าง อุทยานนกน้ำ บึงบอระเพ็ด จังหวัดนครสวรรค์ โดยจัดรูปแบบการท่องเที่ยวเป็น “ศูนย์ศึกษาธรรมชาติโดยรวม”

อุทยานนกน้ำ บึงบอระเพ็ด จังหวัดนครสวรรค์ มีหน่วยงานที่ดูแลอยู่ 2 หน่วยงาน คือ

1. ที่ทำการเขตห้ามล่าสัตว์ป่าบึงบอระเพ็ด รับผิดชอบด้านปราบปรามผู้ล่าสัตว์ป่าตาม พ.ร.บ. สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า
2. สถานีพัฒนาและส่งเสริมอนุรักษ์สัตว์ป่าบึงบอระเพ็ด รับผิดชอบคุ้มครองและอนุรักษ์สัตว์ป่าในเขตบึงบอระเพ็ด และดูแลเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบริเวณสถานีพัฒนาและส่งเสริมอนุรักษ์สัตว์ป่าบึงบอระเพ็ด

สืบเนื่องมาจากในปัจจุบันบริเวณอุทยานนกน้ำเป็นส่วนหนึ่งของบึงบอระเพ็ด มีการจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบศูนย์ศึกษาธรรมชาติโดยรวม บริเวณภายในอุทยานนกน้ำถูกใช้ประโยชน์เปิดให้บริการแก่นักท่องเที่ยวหลากหลายแบบในเชิงอนุรักษ์ ด้วยการเปรียบเสมือนเป็นจุดรวมศูนย์ศึกษาธรรมชาติ โดยปัจจุบันทางอุทยานนกน้ำไม่เก็บค่าธรรมเนียมในการชมแต่อย่างใด

อุทยานนกน้ำถูกจัดอยู่ในรูปของศูนย์ศึกษาธรรมชาติโดยรวมนั้น ไม่มีนโยบายและแบบแผนที่ชัดเจนในการที่จะกำหนดทิศทางการใช้ประโยชน์ในพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่มีอยู่ในปัจจุบัน และสิ่งที่เกิดในอนาคตที่อยู่ในความดูแลของอุทยานนกน้ำบึงบอระเพ็ด ซึ่งก็พบปัญหาในการดำเนินการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างมาก คือปัจจุบันพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศอุทยานนกน้ำบึงบอระเพ็ด ไม่ได้มีตัวนโยบายกำหนดแบ่งเขตการใช้พื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การจัดองค์ประกอบ หรือการวางผังอาคาร และสิ่งอำนวยความสะดวกที่จะส่งเสริมกิจกรรมสำหรับ นักท่องเที่ยว รวมไปถึงรูปแบบของกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และเพื่อการอนุรักษ์ ยังเป็นแบบองค์รวม ไม่มีการแบ่งเขตการใช้บริการแก่นักท่องเที่ยว เกิดความสับสนในการมาเยือนแต่ละครั้ง ยังขาดนโยบายเป็นตัวกำหนดบทบาททิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ชัดเจน และสภาพพื้นที่ในบริเวณเขตอุทยานนกน้ำบึงบอระเพ็ด ก็ยังมีสภาพทรุดโทรมเป็นอันมาก ส่งผลต่อการตัดสินใจเดินทางมาท่องเที่ยวในเขตอุทยานนกน้ำบึงบอระเพ็ด

สุดท้าย “แนวทางการพัฒนาพื้นที่อุทยานนกน้ำเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบึงบอระเพ็ด จังหวัดนครสวรรค์” ซึ่งอยู่ในความดูแลรับผิดชอบของ “สถานีพัฒนาและส่งเสริมอนุรักษ์สัตว์ป่า” ต้องมีการกำหนดแนวทางวางนโยบายที่จะพัฒนาการใช้ประโยชน์ในพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้เกิดขึ้นในอุทยานนกน้ำบึงบอระเพ็ดนั้นได้จริง และสอดคล้องกับพื้นที่แล้วที่จะเป็นการใช้ประโยชน์ และการเรียนรู้ธรรมชาติที่สมบูรณ์ยิ่ง และที่สำคัญถ้ามนุษย์คงรักษาการการทรัพยากรธรรมชาติที่ทรงคุณค่าแล้ว ก็จะเหลือไว้ให้ชนรุ่นหลังได้ชื่นชมธรรมชาติ อาจกล่าวได้ว่า “ชุมชนอยู่ได้ ธรรมชาติยังอยู่”

ดังนั้น การศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงพยายามที่ศึกษาถึง “แนวทางการพัฒนาพื้นที่อุทยานนกน้ำเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบึงบอระเพ็ด จังหวัดนครสวรรค์” โดยศึกษาสภาพปัจจุบันด้านกายภาพที่มีผลต่อการท่องเที่ยวในพื้นที่อุทยานนกน้ำบึงบอระเพ็ด เพื่อเสนอแนวทางในการใช้ประโยชน์พื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตามกรอบแนวคิดให้สอดคล้องกับลักษณะสภาพแวดล้อมของชุมชน รวมทั้งเสนอแนวทางการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อประโยชน์กับหน่วยงานของพื้นที่ที่จะได้นำไปใช้ในโอกาสต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 ศึกษาสภาพปัจจุบันด้านกายภาพที่มีผลต่อการจัดการพัฒนาพื้นที่อุทยานนกน้ำเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบึงบอระเพ็ด จังหวัดนครสวรรค์

1.2.2 เพื่อเสนอแนวทางการใช้ประโยชน์พื้นที่เพื่อการพัฒนาพื้นที่อุทยานนกน้ำเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบึงบอระเพ็ด จังหวัดนครสวรรค์

1.3 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

1.3.1 กรอบแนวคิดการศึกษาสภาพปัจจุบันด้านกายภาพ

จากงานวิจัยของสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อมกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม (2541 : 3 – 1) ได้กำหนดขอบเขตการศึกษาสภาพปัจจุบันของพื้นที่ชุ่มน้ำในประเทศไทย ดังนี้

1.3.1.1 การศึกษาสภาพที่ตั้ง

1.3.1.2 อาณาเขต

1.3.1.3 ขนาดพื้นที่

1.3.1.4 ลักษณะภูมิประเทศ

1.3.2 กรอบแนวคิดการใช้ประโยชน์พื้นที่เพื่อท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2541 : 4 – 34) ได้เสนอว่า การใช้ประโยชน์พื้นที่ในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ควรจำแนกเป็น

1.3.2.1 เขตสงวนสภาพธรรมชาติ (Primitive Zone) หมายถึง เขตพื้นที่ที่สภาพสังคมพืชและทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ ก่อให้เกิดจุดเด่นสำคัญ

1.3.2.2 เขตฟื้นฟูสภาพธรรมชาติ (Recovery Zone) หมายถึง บริเวณที่สภาพพื้นที่ถูกบุกรุกทำลายแต่ยังคงสภาพธรรมชาติไว้ สามารถที่จะฟื้นฟูให้กลับคืนสู่สภาพเดิมได้

1.3.2.3 เขตศึกษาหาความรู้ (Outdoor Recreation Zone) หมายถึง เขตที่กำหนดไว้เพื่อการพักผ่อนและการศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ

1.3.2.4 เขตบริการ (Intensive Use Zone) หมายถึง เขตกำหนดขึ้นเพื่อรองรับการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนและเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติ

1.3.2.5 เขตกิจกรรมพิเศษ (Special use Zone) หมายถึง เขตที่ครอบคลุมพื้นที่มีกิจกรรมของประชาชนหรือของทางราชการ

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.4.1 ประชากร ประกอบด้วย

1. นักท่องเที่ยว คือนักท่องเที่ยวในพื้นที่อำเภอเมือง อำเภอชุมแสง และอำเภอท่าตะโก ที่มาท่องเที่ยวเขตอุทยานนกน้ำบึงบอระเพ็ด จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 176 คนต่อวัน (สถิติการท่องเที่ยว จังหวัดนครสวรรค์.2547:52)

2. เจ้าหน้าที่ คือเจ้าหน้าที่สถานีพัฒนาและส่งเสริมอนุรักษ์สัตว์ป่าบึงบอระเพ็ด และเจ้าหน้าที่ทำการเขตห้ามล่าสัตว์ป่าบึงบอระเพ็ด จำนวน 35 คน

1.4.2 กลุ่มตัวอย่าง

1. นักท่องเที่ยว คือนักท่องเที่ยวในพื้นที่อำเภอเมือง อำเภอชุมแสง และอำเภอท่าตะโก ที่มาท่องเที่ยวเขตอุทยานนกน้ำบึงบอระเพ็ด จังหวัดนครสวรรค์ ผู้วิจัยได้กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 150 คน

2. เจ้าหน้าที่ คือ เจ้าหน้าที่สถานีพัฒนาและส่งเสริมอนุรักษ์สัตว์ป่าบึงบอระเพ็ด และเจ้าหน้าที่ทำการเขตห้ามล่าสัตว์ป่าบึงบอระเพ็ด ผู้วิจัยได้กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 35 คน

1.5 คำศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

1.5.1 การใช้ประโยชน์พื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การแบ่งเขตการใช้ประโยชน์พื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งพื้นที่มีศักยภาพและมีความต้องการการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีการกำหนดพื้นที่และกิจกรรมที่ชัดเจน สามารถกำหนดมาตรการการใช้ประโยชน์พื้นที่ในแต่ละเขตเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ดังนี้

1.5.1.1 เขตสงวนสภาพธรรมชาติ หมายถึง เขตพื้นที่ที่สภาพสังคมพืชและทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ ก่อให้เกิดจุดเด่นที่สำคัญของอุทยานแห่งชาติหรือเป็นพื้นที่ที่จำเป็นต้องสงวนไว้เพื่อเป็นแหล่งต้นน้ำหรือมิให้สภาพพื้นที่นั้นเสื่อมโทรมลงกว่าเดิมและกำหนดเขตการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการเฉพาะเท่าที่จำเป็น และวางมาตรการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้ชัดเจน

1.5.1.2 เขตฟื้นฟูสภาพธรรมชาติ หมายถึง บริเวณที่สภาพพื้นที่ที่ถูกบุกรุกทำลาย แต่ยังคงสภาพธรรมชาติไว้ สภาพพื้นที่ให้กลับสู่สภาพเดิมได้โดยการปลูกป่าหรือให้ฟื้นฟูตามธรรมชาติที่ได้รับการประเมินสถานภาพระบบนิเวศแล้ว เขตนี้ไม่ควรให้มีการเข้าไปท่องเที่ยวแต่

สามารถกำหนดเขตพื้นที่เฉพาะสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในรูปแบบของการช่วยฟื้นฟูหรือเรียนรู้ผลจากการทำลายธรรมชาติ

1.5.1.3 เขตศึกษาหาความรู้ หมายถึง เขตพื้นที่ที่กำหนดไว้เพื่อการพักผ่อนและการศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ รวมทั้งเป็นกันชนป้องกันการกระทบกระเทือนที่เกิดขึ้นในเขตบริการที่จะมีมากขึ้นเป็นการระบายความแออัดของการใช้พื้นที่ในเขตบริการให้กระจายตัวในช่วงเวลาที่มีนักท่องเที่ยวมาใช้บริการจำนวนมาก จัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกตามสมควร เขตนี้เป็นจุดรวมของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการท่องเที่ยวแบบทั่วไป ควรมีการกำหนดเขตของกิจกรรมที่ชัดเจน ควรมีมาตรการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1.5.1.4 เขตบริการ หมายถึง เขตที่กำหนดขึ้นเพื่อรองรับการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนและเจ้าหน้าที่อุทยาน สามารถรองรับการขยายตัวที่จะมีขึ้น เขตนี้มักอยู่ใกล้แหล่งที่จะพัฒนาจุดท่องเที่ยวหรือศึกษาหาความรู้ธรรมชาติ มีการพัฒนาสิ่งก่อสร้างและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ซึ่งอุทยานแห่งชาติ/ผู้รับมอบหมายจัดขึ้นเพื่อบริการผู้เยี่ยมชม ได้แก่ บริเวณที่ทำกรอุทยานฯ บ้านพัก ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ศูนย์สื่อความหมายธรรมชาติ ที่จอดรถ ร้านอาหาร รวมถึงบริเวณที่จัดไว้รองรับการพัฒนาสิ่งก่อสร้างในอนาคต เขตนี้เป็นจุดรวมของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการท่องเที่ยวทั่วไป ควรมีมาตรการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างเด่นชัด

1.5.1.5 เขตกิจกรรมพิเศษ หมายถึง เขตที่ครอบคลุมพื้นที่มีกิจกรรมของประชาชนหรือของทางราชการที่เกิดขึ้นก่อนการประกาศจัดตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติ ดังนั้นจึงกำหนดให้เป็นเขตพื้นที่พักอาศัยและเกษตรกรรมของประชาชน

1.5.2 ศูนย์ศึกษาธรรมชาติโดยรวม หมายถึง เป็นบริเวณสถานที่เพื่อสาธารณประโยชน์หรือประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน มีการจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบศูนย์ศึกษาธรรมชาติโดยรวม บริเวณศูนย์ศึกษาธรรมชาติโดยรวมถูกจัดให้อยู่ในอุทยานนกน้ำบึงบอระเพ็ด ถูกใช้ประโยชน์โดยเปิดให้บริการแก่ นักท่องเที่ยวหลากหลายแบบในเชิงธุรกิจ ด้วยการเปรียบเสมือนเป็นจุดรวมศูนย์ศึกษาธรรมชาติทั้งพันธุ์พืช และพันธุ์สัตว์น้ำ โดยปัจจุบันทางอุทยานนกน้ำไม่เก็บค่าธรรมเนียมในการชมแต่อย่างใด และยังเป็นสถานที่พักผ่อนที่มีชื่อเสียงของจังหวัดนครสวรรค์

1.5.3 การออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวก หมายถึง การออกแบบบริเวณพื้นที่โครงสร้างและสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ ที่จัดให้มีขึ้นภายในแหล่งท่องเที่ยวเพื่อรองรับกิจกรรมของผู้มาเยือนและ กิจกรรมในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว